Talabalarning guruhdagi ijtimoiy-psixologik mavqei va shaxslararo munosabatlarining o‘ziga xosligi

Abdurazoqov Yusufbek Turg’un o’g’li

Innovatsion texnologiyalar universiteti assistent o’qituvchisi

Annotatsiya: Tezisda guruhdagi liderlik, ijtimoiy maqom, o‘zaro ishonch, empatiya, hamkorlik va guruhga mansublik hissining shaxslararo munosabatlar shakllanishidagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, ijobiy psixologik muhit talabalarning guruhga moslashuvi va ijtimoiy faolligini oshirishi, salbiy yoki nizoli munosabatlar esa ularning guruhdagi faolligi va psixologik holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkinligi asoslanadi. Tadqiqot natijalari oliy ta’lim muassasalarida sog‘lom guruhiy muhitni shakllantirish va talabalar o‘rtasidagi ijobiy shaxslararo munosabatlarni rivojlantirish uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Talaba, akademik guruh, ijtimoiy-psixologik mavqe, shaxslararo munosabatlar, ijtimoiy maqom, liderlik, kommunikativlik, ijtimoiy kompetentlik, empatiya, emotsional barqarorlik, guruhga mansublik, o‘zaro ishonch, hamkorlik, ijtimoiy faollik, psixologik muhit, guruhiy munosabatlar.

Kirish

Guruhdagi ijtimoiy-psixologik mavqe talabaning boshqa guruh a’zolari tomonidan qabul qilinishi, unga nisbatan munosabat, guruhdagi obro‘si, muloqot doirasi va jamoaviy faoliyatdagi ishtiroki orqali namoyon bo‘ladi. Talabaning guruhdagi mavqei yuqori yoki barqaror bo‘lishi uning o‘ziga bo‘lgan ishonchi, kommunikativ faolligi va ijtimoiy kompetentligining rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu bilan birga, guruhdagi ijtimoiy mavqe shaxsning individual-psixologik xususiyatlari, xulq-atvori va tengdoshlari bilan munosabat o‘rnatish qobiliyati bilan ham bog‘liqdir. Shaxslararo munosabatlar esa guruh a’zolari o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir, muloqot, hamkorlik, o‘zaro hurmat va emotsional yaqinlikni ifodalovchi muhim psixologik hodisa hisoblanadi. Talabalar o‘rtasidagi ijobiy shaxslararo munosabatlar guruhda qulay psixologik muhitning shakllanishiga yordam beradi. Bunday muhitda talabalar o‘z fikrlarini erkin ifodalash, bir-birini qo‘llab-quvvatlash, jamoaviy vazifalarni hamkorlikda bajarish va yuzaga keladigan muammolarni konstruktiv tarzda hal qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Talabaning guruhdagi ijtimoiy-psixologik mavqei va shaxslararo munosabatlari o‘zaro bog‘liq jarayonlar sifatida namoyon bo‘ladi. Guruh tomonidan ijobiy qabul qilingan talabaning jamoaviy faoliyatdagi ishtiroki va muloqot imkoniyatlari kengayadi. O‘z navbatida, ochiq muloqot, hamkorlik, empatiya va ijtimoiy faollik talabaning guruhdagi mavqeini mustahkamlashga xizmat qiladi. Aksincha, guruhdan chetlanish, nizoli munosabatlar, muloqotdagi qiyinchiliklar yoki ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashning yetishmasligi talabaning guruhdagi mavqeiga va psixologik holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Asosiy qism

Ijtimoiy-psixologik mavqe tushunchasi shaxsning muayyan guruhdagi o‘rni, unga nisbatan guruh a’zolarining munosabati va shaxsning guruh hayotidagi ta’sir darajasini ifodalaydi. Talabaning guruhdagi mavqei yuqori, o‘rta yoki past darajada namoyon bo‘lishi mumkin. Yuqori ijtimoiy mavqega ega talabalar odatda guruh a’zolari bilan faol muloqot qiladi, jamoaviy qarorlar qabul qilishda ishtirok etadi va o‘z fikrini boshqalarga yetkazish qobiliyatiga ega bo‘ladi. Bunday talabalar guruhda tashabbuskorlik, mas’uliyatlilik va hamkorlik kabi sifatlari bilan ajralib turishi mumkin. O‘rta ijtimoiy

mavqega ega talabalar guruh bilan barqaror munosabatlarga ega bo‘lsalar-da, liderlik yoki faol tashabbus ko‘rsatishda nisbatan ehtiyotkor bo‘lishlari mumkin. Ular guruh faoliyatida ishtirok etadilar, biroq barcha ijtimoiy vaziyatlarda faol pozitsiyani egallamasligi mumkin. Past ijtimoiy mavqega ega talabalar esa guruhdagi muloqotlardan chetda qolish, o‘z fikrini bildirishda qiyinchiliklarga duch kelish yoki jamoaviy faoliyatda passiv ishtirok etish kabi xususiyatlarni namoyon qilishi mumkin. Biroq bunday mavqe doimiy holat emas, balki guruhdagi munosabatlar, shaxsiy xususiyatlar va psixologik muhit ta’sirida o‘zgarib boruvchi jarayondir. Talabalarning guruhdagi mavqeini shakllantiruvchi omillar orasida kommunikativ kompetentlik alohida o‘rin tutadi. Samarali muloqot qila oladigan, suhbatdoshini tinglaydigan, o‘z fikrini aniq va tushunarli ifodalaydigan hamda turli ijtimoiy vaziyatlarda mos xulq-atvorni namoyon eta oladigan talabalar guruhga tezroq moslashadi. Kommunikativ kompetentlik nafaqat guruhdagi munosabatlarni shakllantirish, balki nizolarning oldini olish va yuzaga kelgan kelishmovchiliklarni konstruktiv hal qilish uchun ham muhim psixologik resurs hisoblanadi.

Shaxslararo munosabatlarning muhim tarkibiy qismlaridan biri o‘zaro ishonchdir. Talabalar o‘rtasida o‘zaro ishonch mavjud bo‘lgan guruhlarda psixologik xavfsizlik va emotsional qulaylik yuqori bo‘ladi. Bunday sharoitda talabalar o‘z fikrlarini erkin ifodalashi, yordam so‘rashi va boshqa guruh a’zolariga ko‘mak berishi mumkin. Ishonchning past darajada bo‘lishi esa shaxslararo masofa, guruh ichidagi kichik norasmiy guruhlarning shakllanishi va ayrim hollarda nizolarning kuchayishiga olib kelishi mumkin. Empatiya ham talabalarning shaxslararo munosabatlarini belgilovchi muhim omillardan biridir. Boshqa insonning hissiy holatini tushunish va uning kechinmalariga nisbatan to‘g‘ri munosabat bildirish qobiliyati talabalar o‘rtasida o‘zaro tushunishni kuchaytiradi. Empatik qobiliyati rivojlangan talabalar tengdoshlarining muammolariga befarq bo‘lmaydi, nizoli vaziyatlarda tomonlarning pozitsiyasini tushunishga harakat qiladi va konstruktiv munosabatni saqlab qolishga intiladi. Talabaning guruhdagi ijtimoiy mavqeiga uning liderlik xususiyatlari ham ta’sir ko‘rsatadi. Liderlik faqat guruhni boshqarish yoki qaror qabul qilish bilan cheklanmaydi. Tashabbuskorlik, mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish, boshqalarni birlashtirish, guruh manfaatlarini hisobga olish va muammoli vaziyatlarda yechim taklif qila olish ham liderlikning muhim ko‘rinishlaridir. Shu sababli guruhda rasmiy rahbar bo‘lmagan talaba ham norasmiy lider sifatida yuqori ijtimoiy mavqega ega bo‘lishi mumkin.

Xulosa

Talabalarning ijtimoiy-psixologik moslashuvi oliy ta’lim muhitida ularning shaxs sifatida kamol topishi, o‘quv faoliyatiga faol jalb etilishi va tengdoshlari bilan sog‘lom munosabatlar o‘rnatishida muhim omil hisoblanadi. Yangi ta’lim va ijtimoiy muhitga ko‘nikish, guruh a’zolari bilan samarali aloqa o‘rnatish, jamoaviy faoliyatda faol qatnashish hamda o‘zini guruhning muhim a’zosi sifatida anglash talabaning psixologik moslashuvini mustahkamlaydi. Shu sababli oliy ta’lim muassasalarida talabalarning ijtimoiy moslashuv jarayonini samarali tashkil etish, ular o‘rtasida o‘zaro hurmat va hamkorlikka asoslangan munosabatlarni shakllantirish hamda qulay psixologik muhitni yaratish ta’lim jarayonining muhim vazifalaridan biri sifatida qaraladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Davletshin M.G. Zamonaviy maktab o‘qituvchisining psixologiyasi. – T.: O‘zbekiston, 1999. – 224 b.
2. Haydarov F.I., Xalilova N.I. Umumiy psixologiya. – T.: Fan va texnologiyalar, 2010. – 280 b.
3. Karimova V.M., Sunnatova R.N. Mustaqil fikrlash va shaxslararo munosabatlar psixologiyasi. – T.: Sharq, 2000. – 152 b.

4. Leontyev A.N. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Смысл, 2005. – 352 с.
5. Nemov R.S. Психология: учебник. – М.: Юрайт, 2014. – 639 s